

MOLNÁR JÓZSEF

KÉT NEMZETRÉSZ ELTÉRŐ
DEMOGRÁFIAI ALAKULÁSA

Gyurgyík László – Kiss Tamás: *Párhuzamok és különbségek. A második világháború utáni erdélyi és szlovákiai magyar népességfejlődés összehasonlító elemzése. Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, Budapest, 2010, 319 oldal*

A két legszámosabb határon túli magyar közösség közelmúltbeli demográfia-történetét elemző kötet jelent meg 2010-ben Budapesten, az Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány kiadásában 319 oldal terjedelemben. A szerzők neve ismerősen csenghet a külhoni magyarság népesedési viszonyai iránt érdeklődő olvasók számára, mivel mind Gyurgyík László (felvidéki relációban), mind Kiss Tamás (erdélyiben) számos vonatkozó publikációját tarthattuk kezünkben az elmúlt egy-két évtizedben. Ezúttal a két kutató a saját nemzet részére vonatkozó demográfiai elemzéseket párhuzamba állítva vállalkozott általánosítható következtetések levonására.

A munka szerkezeti felépítése a „részeztől az egész felé” elven alapul. A bevezető fejezet után először a romániai, majd a szlovákiai magyarság népesedési viszonyaival ismerkedhetünk meg külön-külön. A negyedik fejezet tartalmazza a szintézist, a két nemzet rész népeségfejlődése párhuzamainak és különbségeinek a címben ígért kidomborítását.

Az első, bevezető jellegű fejezetben Kiss Tamás általános áttekintését nyújtja az etnodemográfia fogalomkörének, az ehhez kötődő, térben és időben változó értelmezéseknek. A továbbiakban a szerző Szlovákia és Románia párhuzamos demográfiai jellemzését adva országos kontextusba helyezi a vizsgált magyar nemzet részek népesedési folyamatait.

A második fejezetben Erdély népesedési folyamatairól ad részletes, átfogó képet a szerzőpáros kolozsvári tagja. Bevezetésként az erdélyi etnodemográfia ezredforduló körüli fejlődéséről olvashatunk röviden. Bár a munka az utóbbi fél évszázad folyamataira fókuszál, áttekintést kapunk a megelőző száz évszázad demográfiai sajátosságairól is. A szakmabeli olvasó számára különösen értékesek a közölt népesedési adatok származtatásának részletes módszertani leírásai. Ugyancsak az említett közönség figyelmére számíthat az „inverz projekció” módszertanának a bemutatása, amely a korábbi, adathiányos évek magyar népessége korszerkezetének meghatározására alkalmas. A fejezet végén Kiss Tamás az elkövetkező évtizedekre vonatkozó demográfiai forgatókönyveket vázol, amelyek az erdélyi magyar nemzet rész

további drasztikus fogyását vetítik előre – 30 év alatt egymillió főre való lélekszámcsökkenést prognosztizálva.

Az erdélyi viszonyok elemzése után a harmadik fejezetben Gyurgyík László mutatja be Szlovákia magyar népességének a fejlődését. Az ország lakosságának etnikai és közigazgatási szerkezetével indít, majd a vizsgálatok során használt adatbázis és módszerek bemutatása következik. Részletesen elemzi a demográfiai folyamatok történeti alakulását a 19. század utolsó harmada, azaz a népszámlálások kezdete óta. Érdekes megállapítása a résznek, hogy a vegyes házasságok aránya a Szlovákiában élő magyarok körében majd másfélszerese az erdélyi megfelelőeknek, valamint, hogy a vegyes házasságok közül arányában kevesebb végződik válással.

A folytatásban a szerző a rendszerváltást követő – a korábbinál részletesebben, sokrétűbben adatolt – időszakot tekinti át. Elgondolkoztatóak az aszimulációs folyamatokról közölt eszmefuttatások, kapcsolódó adatok, amelyek a vegyes házasságok és a cigányság népszámlálási attitűdjeinek vezető szerepét emelik ki. A szlovákiai magyarságot taglaló rész is prognózissal zárul, bár csupán rövid távú, 2011-re szóló előrejelzésre vállalkozik a szerző. A több tényezős számítások eredménye, hogy a nemzetrészt lélekszáma félmillió fő alá csökken, csupán az a kérdés, hogy mennyivel.

A negyedik fejezetben Kiss Tamás az előző kettő szintézisét adja, a két vizsgált közösség közös és eltérő demográfiai sajátosságait áttekintve. Az összehasonlítás részletezi a romániai és szlovákiai adatok, nyilvántartások módszertani különbségeit, időbeli eltéréseit, az ezekből adódó esetleges hibaforrásokat. Kiderül, hogy a felvidéki magyarok természetes fogyása az erdélyiekénél kisebb, a korszerkezete pedig ennek megfelelően kedvezőbb. Az etnikailag vegyes házasságok gyakoriságát összevetve arra az érdekes megállapításra jut, hogy az jóval nagyobb a szlovákiai magyarok esetében (27% körüli, szemben az erdélyi 18%-kal), bár a romániai magyarok jóval nagyobb hányada él kisebbségben saját településén. A 2011-ben várható népszámlálások idejére a legutóbbi, 2002-es, illetve 2001-es censusokhoz képest a szerzők Erdélyben a magyarok számának 9,8%-os, Szlovákiában 6,5–11,3%-os csökkenését vetítik előre.

A kötet terjedelmes, részletes információkban gazdag táblázatokból és szemléletes térképekből álló mellékletet tartalmaz. A bibliográfia közel 150 felhasznált forrásművet említ, amelyek között elsősorban a két vizsgált ország és nemzetrészt vonatkozó szakirodalma, valamint az etnodemográfia és a kapcsolódó tudományterületek releváns elméleti összefoglalásai, újszerű megközelítéseket tartalmazó írásai vannak képviselve. A nem magyar nyelvű olvasót a végén közölt angol nyelvű összefoglaló segíti annak eldöntésében, hogy mennyire lehet számára érdekes a munka.

A könyv nyelvezete inkább a tudományos korrektséget, mintsem az olvasmányosságot helyezi előtérbe.

Az egyébként informatív táblázat- és ábraanyag kivitelezése nem mindig kifogástalan. Néhány korfán a férfi és a női oldal felcserélődött. A demográfiai mutatók megyénkénti, illetve járáscsoportonkénti eloszlását szemléltető ábrákon célszerűbb lett volna oszlopdiagram alkalmazása a vonaldiagram helyett. Egyes táblázatok, diagramok címében a számadatok mértékegységei nem jelennek meg egyértelműen, ami a laikus olvasó számára értelmezési akadályt jelenthet. Nem minden táblázat címe felel meg az önmagában való értelmezhetőség követelményének, például „Szlovákia egyes nemzetiségeinek esélyhányadosai 1991–2006”. Máshol valószínűleg összecserélődtek a táblázatban az oszlopok (27. táblázat).

A kötet hasznos olvasmány kisebbségkutatók és demográfusok számára – adatbázisként, összehasonlítási alapként, illetve módszertani útmutatóként alkalmazható a vizsgálataikhoz. A két ország magyar kisebbségére kiterjedő összehasonlítás módszertani alapjául szolgálhat egy az egész Kárpát-medencei magyarságra kiterjedő átfogó népesedési vizsgálatnak. Következtetések, előrejelzések, kauzális meglátásaik hatékonyan segíthetik a politikusok, oktatói és más döntéshozók munkáját. Szakmától függetlenül ajánlom minden, nemzetünk sorsa iránt nem közömbös olvasónak.